САМОТА

Цілу ніч я не спав.

Се вже мені від двох літ таке не трафлялося...

Ті ненависні люди обурюють мене, обурюють так, що спати не можу!..

Перше я міг від них усе стерпіти, навіть напасті на мою честь, а сього стерпіти не можу!..

Сиджу в альтані огорода і пишу.

Пощо я пишу?

Стара привичка відізвалася в мені, серце більше зворушене, хочу бачити на папері, як я своє чуття означу, хочу' знати, що воно є...

*

Що воно є?

Справді, що мене так зворушило?..

Ах, та проклята охота розбирати всяке чуття! І найгар-нішне!.. От переді мною у зільнику рожа, прегарна пахуча рожа,— і ти хочеш знати, як її листки тримаються, звідки запах іде; починаєш обривати листки, один по другім, аж дійдеш до насади.

Рожа розірвана, зів'ялі листки розлетілися по траві, вже їх разом не зложиш, нема ні рожі, ні запаху...

Не хочу знати, що воно є!

*

Соловій на черемшині за альтаною так лящить, що мені аж у голові дуднить...

Цілком не розумію, чим сей крикливий птах людям подобається?

Зробили йому старі поети рекламу, і він так, як охриплий співак, може ще за концерти збирати оплески... Тілько писати мені не дає.

Сонце позолотило вже вершки дерев. Уже зійшло... А я не сплю і спати не хочу! Сам із себе сміюся, що зі мною сталося... Цілу ніч я не спав.

По вечері мене напала нудьга. Неділя, люди бавляться, як уміють, а я нуджуся. Господи, що за нудьга!

Вийшов я з хати і стрітив її. Мою сусідку. Верталася з міського парку зі своєю донькою.

— Прошу вас, пані, ходіть зі мною; послухаємо циганської музики. Дома так скучно!

— Не можу, пане доктор! Що сказали би люди на се? Ах, правда — люди! Вона в жалобі, недавно чоловіка

поховала!

Та хіба до розпуки по смерті чоловіка вона повинна ще добровільно відмовляти собі всякої розривки?..

— Але ви пійдіть, пане; ви потребуєте розривки. Ви так нікуди не ходите!..

І я пішов.

Справді, я вже від кількох літ нікуди не ходжу. В нікого не буваю, розривки не шукаю. Відхотілося вже мені.

Тридцять п'ять років — то ще не вік, але так уже я перед-часом постарівся. В гімназії вчився, на університеті вчився, потім, кромі бюрової роботи на хліб, напитав собі ще добровільної, захотів суспільним діячем бути, політикою займався, в літерата бавився; пішов рік за роком, рік за роком — і мені вже тридцять п'ять літ...

І дивне диво, чим більше я жив між людьми, працював для них, тим більше душею віддалювався від них: я не міг їх любити, тих людей, що не знають гармонії в житті. Тих людей, що божеську душу волочать по земнім болоті...

І я перестав їх глядати, потонув у бюровій праці... полюбив її...

Що ж я почав би без праці?

У тій товпі многолюдній — на самоті!,.

* * *

Сей соловій міг би був вибрати собі інше місце і інший час на rendez-vous-1 зі своєю любкою, а не тут і тепер. Дразнить лише мене...

Люди гадають, що бог сотворив соловія їм на потіху, аби їм виспівував; а він так висвистує не нам, тільки своїй любці-самичці...

1 Побачення (фр.).

Звичайна історія: поети між птахами!

Впрочім, нехай собі співає; жалко йому перешкоджати.

Засів собі у черемшині чи, мабуть, у сусідніх корчах синього бозу і співає. Ах, як тьохкає!.. Видко, співак не жовтодзюбий, а вже добре привчений...

Сонце вже почерез виноград добувається мені до альтани.

Вона ще, мабуть, спить, хоч звичайно так раненько стає і на кладовище ходить або тут до городу — разом зі своєю донькою.

Та маленька дитина її мені дуже подобається...

*

Не можу зібрати своїх думок докупи і до ладу писати; думки розлітаються,— видко, непроспана ніч утомила мене... Хоч я анітрохи спати не хочу.

Так любо тепер у городі!

Я пішов слухати циганської музики. Усів собі недалеко від неї і заслухався. Думки, думки, думки...

Широкі, як угорська пуща, понурі, як карпатські праліси, сумовиті, як... як... вона. Справді, лише вона так плакала по смерті чоловіка, як ті цигани плачуть на скрипках...

А потім чардаш! Ноголомний чардаш...

Я цілком не розумію, як по такій несказанній тузі можна попасти в таку шалену радість. Се для мене загадка. От так перевернути душу за одну хвилю!..

І ненавиджу я ті чардаші тому, що вони убивають сей широкий, понурий смуток степовий. Адже в сім смутку стілько святого, стілько гармонії, хоч його викликують невзгодини життя!

Так як і в її смутку...

*

Надійшли знайомі.

— Слихом слихати, видом видати, пан доктор на пиві Що таке сталося?..

— Гратулюємо, гратулюємо!

— До чого?

— Вже ми вас бачили в парку... Гарна собі вдовичка! І молоденька! Добрий смак маєте...

— Ей же! Наш доктор бере молоді вдови в опіку? Поступ, поступ! Хто би по нім сподівався! Гратулюємо...

— Кельнер, пива! вина!

— Що ж там, пане доктор? І буде що з того? Я встав і пішов.

А вони сміялися, так сміялися!..

*

Ходив я улицями з годину. Спати не хотів... не заснув би...

Коло одного дому при отворенім вікні стояв із чверть години — там хтось прегарно грав на фортеп'яні. Певно, дівчина якась.

Може, і залюблена нещасливо, аби так лиш туга на неї найшла...

Цілком мене розжалобила своєю грою. Я хотів би бути коло неї, аби її потішити.

До чого здалося так сумувати?

Люди спокійно сплять, другі бавляться там на музиці, а вона грає собі самі сумні думи...

На тихій улиці почув я здалека чийсь хід і відійшов від вікна.

Така тиха, місячна, меланхолійна ніч...

*

В міському парку є таке затишне, любе місце, що лиш я його знаю.

Нагадав я собі його і пішов туди. В парку тихо, нема нікого.

Ах, правда, соловій кричав! Але впрочім було тихо. Мені було так сумно на душі!

"Поступ! Поступ! Наш доктор бере молоді вдови в опіку!"

Ні! Справді,— ті люди варвари! За що вони глузують собі з мене?

Три роки вже мешкаю в тій самій камениці, що й вона. Наші двері в сусідстві. Але я з ними не жив. Як і взагалі з ніким не жив, у нікого не бував. її чоловіка я знав із уряду — то був молодий суддя. Бідний чоловік.

Тільки їх малу доньку я знав добре. Бавився не раз із нею. Ми були собі навіть дуже великі приятелі. Вона приходила до мене в гості.

Сиджу дома, чую: хтось ледви чутно, несміло стукає в двері. А! Се моя малесенька сусідка! До клямки ще не може досягнути, я сам мушу їй отворити двері. Вона входить і хоче поклонитися мені, але боїться, що не вдержиться притім на ногах, отже, опирається рукою о стіну або о шафу і так кланяється. А я її на руки і несу на софу.

— Прошу мені показати образки!

Добре, я показую їй образки з ілюстрованих часописів. Дитина тішиться.

А потім витягаю помадки і чеколадки, що все мав для неї готові, даю їй і кажу казку. Потім вона мені казку каже, маленьку, дитячу казку...

Забава, як рідко! Часом із годину сиділа в мене, і мати не противилася тому.

Не раз і усміхалася за се до мене, від дитини, мабуть, дізнавалася про все. Усміхалася, як би хотіла дякувати мені. Але я з нею майже ніколи не говорив. "Добрий день! Добрий вечір!" — і вже.

І так через три роки...

* * *

А потім він несподівано до тижня помер.

Я був при хорім — вона мене просила. За лікарем сам бігав, бо не було кого іншого. Ближчої родини не мали; вона була сирота, а він — мужицький син, уже також без родичів.

І при його смерті я був. Тримав її у своїх руках, коли плакала в розпуці і зімліла; успокоював дитину, коли та собі страшенно розплакалася, побачивши невидану подію.

І похороном я зайнявся, відвіз покійника на кладовище, сказав вдові, що як чого буде потребувати, то нехай мені перекаже,— і попрощався...

Два дні переслідував мене її плач у сусіднім мешканні, а третього дня прийшла вона до мене з донечкою подякувати мені.

Подякувати мені за те, що я постарався в порядку виправити її чоловіка в могилу... Було за що подякувати!

* * *

Говорила спершу спокійно, а потім розплакалася. Донечка собі також.

В моїй хаті я не чув ніколи плачу...

І коли я так дивився на ту нещасливу вдову в чорній одежі і на ту дитинку, що її біле волосся так відбивало від чорної сукеночки, мені не стало слів, і я мовчав.

Проклятий жаль! Я не люблю плакати! А завидую не раз тим, що плачуть... Без опіки ті сиротята!

А я собі вигідно жию і ніким не журюся!

Хотів би, боже, як не раз хотів би, а нема ким опікуватися! Одним не вірю, других маю за дармоїдів, у третіх не находжу серця!

— Пані! Якби ви не прогнівалися і прийняли мою поміч, то я радо поміг би вам. Добре? Приймете? Прийміть, прийміть! Я заспокою не вашу потребу, лише свою...

Вона знов заплакала... Чи не образив я її!

Дитину я взяв на коліна і втихомирив цукорками. Образки нові показав — дитина затихла.

І мати успокоїлася. Взяла від мене дитину і згорнула їй волосся з чола.

А мені все снується по голові, як тут подати їй поміч, аби не вважала її милостинею. Знов образиться, не скаже, що не потребує, а не прийме.

Просив я її, аби мене прийняла на харч. Мені й так уже по реставраціях їда не смакує. Вона згодилася. Лікареві заплатив, за похорон деякі рахунки полагодив, дитині щось там справив у подарунку...

Противилася тому, але бідаки мусять годитися із своєю бідою...

І більше нічого, більше нічого!

Я рад, що маю кимсь опікуватися, кимсь ближчим, а не такою невловимою істотою, як нарід. Я народу не покину, але він мені серця не заспокоює!

Я нічого від нікого не хочу! Я самолюб, моє серце потребує кимсь журитися, я рад такій журбі! Цієї журби мені не доставало!..

* * *

А вони, ті варвари, гратулюють мене глумливо! Ідіоти!

Так мене розсердили, що вже й північ минула, а. мене сон не брався.

З парку пішов я у кав'ярню. Прочитав цілу купу часописів і не міг забути тих глумливих слів. А з кав'ярні в альтану.

"Гратулюємо!.." Авжеж, можна мені гратулювати, бо тепер не так часто скучаю, як перше. А коли мені скучно, іду до сусідки і пробалакуємо вільний час. На проході в парку були зо два рази, припадково стріти-лися...

Вчу її до іспита на поштову експедиторку.

Вже тепер так часто не плаче, а то й усміхається часом.

Сей її усміх задумчивий!

Як промінь сонця з-поза хмар...

* * *

Не можу до ладу писати, в голові шумить. Непроспана ніч...

А! От і вона! Як звичайно, рання пташка! Іде просто в альтану!

Ще готова думати, що я тут на неї жду так рано... Ов, немиле положення! Ну — годі!

— Добрий день вам, пані!

— Добрий день! А ви що пишете так ранесенько?.. 1897